

**ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΤΑΝ Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΣΤΟΝ ΟΠΟΙΟ (ΙΣΩΣ) ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΚΑΠΟΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΒΟΣΤΙΤΣΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1821**

Με τήν τοπική ιστορία δέν ασχοληθήκαμε ὄψιμα καί περιστασιακά, ἀλλά συστηματικά ἀπό τὰ φοιτητικά μας χρόνια.

Τὸ νὰ ὑποστηρίζεται ὅτι ἐν ἔτει 2017 βρέθηκε ὁ τόπος πού πραγματοποιήθηκε ἡ Μυστικοσυνέλευση εἶναι πολὺ ἐπιβεβαίωσον. Θὰ μπορούσαμε, ἂν ὄχι νὰ συμφωνήσουμε, τουλάχιστον νὰ δείξουμε περισσότερο ἐνδιαφέρον, ἂν ἦταν προῖον κάποιας παλαιᾶς τοπικῆς παραδόσεως, ἐνὸς θρύλου καταγεγραμμένου κάπου.

Στὴν προκειμένη ὁμως περίπτωση δέν συμβαίνει οὔτε αὐτό. Εἶναι περίεργο πού τὸν Αἰ-Γιώργη τῆς Τέμενης δέν τὸν ὑποπτεύθηκε κανένας ἱστορικός ἢ ιστοριοδίφης τῆς πόλης, οὔτε κἂν ὁ **Ἀρίστος Σταυρόπουλος** (1880-1963). Λέτε νὰ διέφυγε τὴν προσοχὴ τῶσων καί τῶσων ἀνθρώπων ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν καί τώρα, ξαφνικά, ὕστερα ἀπὸ 196 ὀλόκληρα χρόνια, νὰ ἀνακαλύπτουμε πού εἶναι. Ἐπειδὴ στὸ σύγχρονο Αἴγιο Αἰ-Γιώργης δέν ὑπάρχει, ὁ κοντινότερος, αὐτὸς πού λόγω τοῦ μεγέθους καί τῆς ἀποδεδειγμένης παλαιότητάς του πληροῦσε τὶς προϋποθέσεις μας, ἦταν τῆς Τέμενης. Ἔτσι καταλήξαμε ἐκεῖ. Αὐτὸ εἶναι ὄλο. Τὸ ὅτι ὁ συγκεκριμένος ναὸς ἴσως ἦταν κάποτε μετόχι ἢ τὸ ὅτι ἡ περιοχὴ γύρω ἀπὸ αὐτὸν ἀνήκε στους Λόντους δέν σημαίνει ὅτι ἡ Συνέλευση ἐγίνε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Οἱ Λόντοι κατεῖχαν τεράστιες ἐκτάσεις καί εἶναι λογικὸ νὰ ἔχουν περιουσία καί στὴν Τέμενη, πού εἶχε καί ἔχει τὰ πιὸ εὐφορα χωράφια στὴ Βοστίτσα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως τὸ μετόχι δέν εἶναι μονή.

Καί γιὰ νὰ διαφωτιστοῦν καί οἱ μὴ ἐνήμεροι, ἄς πάρουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρὰ.

Οἱ μόνοι ἱστορικοὶ πού τοποθετοῦν τὸ γεγονός τῆς Μυστικοσυνέλευσης στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ὁ **Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος** (1815-1891): «*περὶ τὸ Αἴγιον*» καί ὁ Γερμανὸς **Καρλ Μέντελσον Μπαρτόλντ** (1838-1897): «*im Kloster St. Georg bei (=eis) Bostitsa*». Καί οἱ δύο γράφουν κάμποσα χρόνια μετὰ ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Ὁ Μέντελσον ἴσως νὰ δανείζεται ἄκριτα τὴν πληροφορία ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσα χρονικῶς διάσημη ἱστορία τοῦ Παπαρρηγόπουλου. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ μόνος Ἕλληνας πού ἀναφέρεται σὲ Ἅγιο Γεώργιο εἶναι ὁ Παπαρρηγόπουλος μᾶς βάζει σὲ ὑποψίες. Μήπως ὁ ρομαντικὸς ἱστορικὸς τὸ γράφει γιὰ νὰ συνδέσει τὸ γεγονός μὲ τὴν Ὀρθοδοξία καί ἓναν μεγάλο στρατιωτικὸ τῆς Ἁγιοῦ Ἄγνωστο. Τὸ σίγουρο πάντως εἶναι ὅτι ὁ Παπαρρηγόπουλος εἶναι προσιτότερος καί γνωστότερος σὲ σχέση μὲ τὸν Φραντζῆ, ὁπότε δέν εἶναι τυχαία ἡ διάδοση αὐτῆς τῆς ἀπόψεως.

Ὁ Μεσορρουγιώτης κληρικὸς **Ἀμβρόσιος Φραντζῆς** (1778-1851), ὁ ὁποῖος ἦταν ἀποδεδειγμένα παρὼν στὴ Συνέλευση καί εἶναι ὁ μόνος πού μᾶς περιγράφει ἀναλυτικότερα τὰ ὅσα διαδραματίστηκαν σ' αὐτὴν, ἐκφράζει ἄλλη ἄποψη. Στὸ ἔργο του «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος» ἰσχυρίζεται ὅτι ἐγίνε: «*εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀνδρέου Λόντου*». Καί τὸ γράφει μόλις 18 χρόνια μετὰ. Τὴν ἄποψη αὐτὴ φαίνεται ὅτι συμερίζονται, κατὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια, ἄνθρωποι πού ζοῦν στὸ Αἴγιο, ὅπως ὁ **Στέφανος Μυρτίλος ὁ Λέσβιος**, σχολάρχης τοῦ Αἴγιου, ὁ ὁποῖος τὸ 1851 ἐκφωνεῖ ἐπιτάφιο λόγο γιὰ τὸν Λόντο, πού λέει ὅτι: «*ὁ ἀτρόμητος Ἀνδρέας Λόντος προσφέρει ἐκουσίως τὴν οἰκίαν του εἰς τὴν πρώτην κατὰ τῶν βαρβάρων τυράννων μυστικὴν συνέλευσιν*»ⁱⁱⁱ. Στὴν οἰκία τοῦ Λόντου τοποθετεῖ τὴ Συνέλευση καί ὁ **Ἀλέξανδρος Ἀναστασόπουλος**, ἐκδότης καί συντάκτης τῆς ἐφημερίδας «**ΚΟΡΥΜΒΗ**»^{iv}, πού ἐκδιδόταν στὸ Αἴγιο: «*Καί μάλιστα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τῆς*

*Αίγιαλείας... ἐγένοντο τὰ μεγαλύτερα μυστικοσυμβούλια ἐν τῷ ὑπογίῳ τῆς οἰκίας τοῦ ἀειμνήστου Ἀνδρέου Λόντου». Γιὰ τὸν ἴδιο χῶρο μιλάει καὶ ὁ φιλόλογος **Ἀνδρέας Ξινόπουλος**, ὁ ὁποῖος συνέγραψε πρῶτος ἱστορία τοῦ Αἰγίου (1912)^v, καθὼς καὶ μία ἡμιτελῆ βιογραφία τοῦ Ἀ. Λόντου (1927): «*ἡ συνέλευσις αὕτη ἔλαβε χώραν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ προεστῶτος Ἀνδρέου Λόντου κειμένη τότε παρὰ τὴν σημερινὴν αἴθουσαν τῆς ΑΝΑΠΛΑΣΣΕΩΣ, ἔνθα ἐσώζετο παλαιότερον καὶ ὁ Πύργος τῆς οἰκογενείας τῶν Λονταίων*»^{vi}. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὸ Λοντέικο ἀρχοντικὸ βρισκόταν στὴ διασταύρωση τῶν σημερινῶν ὁδῶν Φανέλλη καὶ Ἀνδρέου Λόντου, ἐκεῖ ποὺ ἦταν τὸ ΑΤΛΑΝΤΙΚ καὶ τώρα ἓνα κινεζικὸ κατάστημα. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ ὁ δρόμος ἔλαβε αὐτὸ τὸ ὄνομα. Κανένας ὅμως δὲν φρόντισε νὰ τοποθετήσῃ ἐπιγραφή. Κι ἂς φιλοξενήθηκαν σ' αὐτὸ μορφές ὅπως ὁ Λόρδος Βύρων. Μᾶς προξενεῖ ἐντύπωση ποὺ ὁ Ξινόπουλος, ἐνῶ εἶχε σίγουρα ὑπ' ὄψιν του τὴν ἱστορία τοῦ Παπαρρηγόπουλου, ἐπιμένει νὰ μιλάει γιὰ τὴν οἰκία τοῦ Λόντου.*

Ἀντίθετα ὁ **Ἀρίστος Σταυρόπουλος**, στὴν «*Ἱστορία τῆς πόλεως τοῦ Αἰγίου*» (1954), ἀναδημοσιεύει δύο ἔγγραφα ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι κάποια ἀπὸ τὶς Συνελεύσεις πραγματοποιήθηκε στὸ σπίτι τοῦ **Παναγιώτη Δεσποτόπουλου** (νῦν Φαρμακεῖο Ρούφα), ὁ ὁποῖος ἦταν ἀντιπρόσωπος τοῦ Γερμανοῦ στὸ Αἶγιο καὶ ὁ Γερμανὸς μὲ τὴ σειρά του ἦταν ἀνάδοχος τοῦ υἱοῦ του. Πρόκειται γιὰ δύο ἐπιστολές, ἡ μία τοῦ τότε διακόνου τοῦ Π. Π. Γερμανοῦ καὶ μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Θεοφίλου Βλαχοπαπαδόπουλου, τοῦ ἔτους 1849, καὶ ἡ ἄλλη τοῦ γηραιοῦ Ἀνδρέα Χαραλάμπη, τοῦ ἔτους 1888^{vii}. Τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα εἶναι κατατεθειμένα στὰ ἀρχεῖα τῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας.

Πάντως ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης Φιλήμων^{viii} τὰ δύο προαναφερθέντα πρόσωπα δὲν τὰ ἔχουν συμπεριλάβει στοὺς συνέδρους, ἴσως λόγῳ τοῦ νεαροῦ τῆς ἡλικίας των καὶ τοῦ κατ' ἐπέκτασιν δευτερεύοντος ρόλου ποὺ ἐνδεχομένως διαδραμάτισαν (;). Ἀλλὰ δὲν ἀναφέρουν οὔτε τὸν Παναγιώτη Δεσποτόπουλο (!). Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ πηγές δὲν συμφωνοῦν ἀπόλυτα οὔτε ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα ποὺ συμμετείχαν. Ὁ Φιλήμων, γιὰ παράδειγμα, (ποὺ μιλάει γενικὰ γιὰ Βοστίτσα) ἀναφέρει τέσσερις ἀκόμα συνέδρους (Ἀσ. Φωτήλας, Ἰ. Παπαδιαμαντόπουλος, Σωτ. Θεοχαρόπουλος, Χαρ. Περρούκας), ποὺ ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς διαψεύδει κατηγορηματικὰ ὅτι ἦσαν παρόντες στὴ Συνέλευσις. Αὕτη ἡ ἐπίθεση πρὸς τὰ λεγόμενα τοῦ Φιλήμονος γίνεται σὲ σχετικὴ ὑποσημείωση τοῦ Φραντζῆ.

Ὁ Σταυρόπουλος ἐξετάζει καὶ τὸ ἐνδεχόμενο τοῦ Αἰ-Γιώργη, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ τὸν πείθει. Σὲ ἄλλο πόνημά του^x τοποθετεῖ τὴ μία συνεδρίαση στὸ σπίτι τοῦ Λόντου καὶ τὶς ἄλλες στοῦ Δεσποτόπουλου. Τὸ ὅλο ζήτημα εἶναι περιπλεγμένο, διότι ὅλοι διεκδικοῦσαν τὴ δόξα νὰ ἔχουν ἓναν πρόγονο σύνοδρον, ἢ τὸ σπίτι ἢ ἀκόμη καὶ τὸ χωριό τους νὰ εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου ἔλαβαν χώρα τόσο σημαντικὰ προκαταρκτικὰ γιὰ τὸν Ἄγωνα γεγονότα.

Γιὰ νὰ συμβιβαστοῦν οἱ διστάμενες ἀντιλήψεις ὑποστηρίχθηκε ὅτι οἱ Συνελεύσεις –πέντε συνολικά– πραγματοποιήθηκαν σὲ διαφορετικὰ σημεῖα. Κι ἂν πρόκειται γιὰ τὸ Αἶγιο εἶναι κάπως πειστικὸ (μολονότι ὁ Φραντζῆς δὲν γράφει γιὰ διαφορετικὰ σημεῖα). Τὸ νὰ ἔφυγαν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Δεσποτόπουλου καὶ τὴν ἄλλη μέρα νὰ πῆγαν στοῦ Λόντου (ἀπόσταση 150 περίπου μέτρων). Μὰ τὸ νὰ πῆγαν στὴν Τέμενη ἢ στὴ Φτέρη ἢ στὸ Μαυρίκι ἢ στὴ Ροδοδάφνη (μέρη ποὺ ἔχουν προταθεῖ ἀπὸ διαφόρους), ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ μὲ τὰ πρωτόγονα μέσα τῆς ἐποχῆς μοιάζει ἀρκετὰ ἀπίθανο. Ἡ περαιτέρω ἀναστάτωση καὶ κινητικότητα εἶναι προφανές ὅτι θὰ φούντωναν τὶς ἤδη ὑπάρχουσες ὑποψίες τῶν Τούρκων.

Γιατί ἡ Συνέλευση δὲν ἦταν καθόλου μυστικὴ. Μυστικὸ προσπάθησαν –ὅσο μπορούσαν– νὰ κρατήσουν τὸν σκοπὸ τῆς. Ἦταν ἀδύνατο νὰ περάσει ἀπαρατήρητη ἡ προσέλευση τόσων κληρικῶν καὶ προεστῶν. Ὁ Χαλῆλ Ἄγᾶς, βοεβόδας τῆς Βοστίτσας, θορυβημένος ἀπὸ τὴ συνάθροισή τους, θέλοντας νὰ μάθει τί συμβαίνει, στέλνει πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸν τὸν ταμίας τῆς ἐπαρχίας Σαντοῦκ – Ἐμίνη. Ὁ ταμίας τὸν πληροφορεῖ ὅτι μαζεύθηκαν γιὰ νὰ ἐπιλύσουν κάποιες κτηματικὲς διαφορὲς μεταξὺ τῶν Μονῶν τοῦ

Μεγάλου Σπηλαίου και τῶν Ταξιαρχῶν, στή θέση Ροδιά. Ὁ βοεβόδας φαίνεται ὅτι πείθεται. Ὁ ταμίας ὁμως ἐνημερώνει ἀμέσως τὸν Ἀ. Λόντο γιὰ τὶς ὑποψίες τοῦ βοεβόδα. Ἔτσι ὁ Λόντος, τὴν ἄλλη μέρα, γιὰ νὰ διασκεδάσει αὐτὲς τὶς ὑπόνοιες, στέλνει ἀπὸ δύο ἀρχιερεῖς καὶ προεστοὺς στὴ Ροδιά (μεταξὺ Τρυπιῶν καὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Κερυνίτη) γιὰ νὰ ἐξετάσουν τάχα τὰ ἀμφισβητούμενα κτήματα ἀπὸ κοντά. Κατόπιν ἐπιστρέφουν καὶ συνεχίζονται οἱ συνεδριάσεις. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀναφέρει ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, τὸ 1839^{xi}, αὐτήκοος καὶ αὐτόπτης.

Ἄρα ποιὸς ὁ λόγος ὅλοι οἱ συνέδροι νὰ περιφέρονται στὰ ξωκκλήσια, στὰ μετόχια καὶ στὰ μοναστήρια ! Καὶ μάλιστα σὲ ἄσχετα σημεῖα. Γιὰ νὰ κρύψουν τί; Ἐφυγαν ἀπλῶς τέσσερις ἄνθρωποι, πῆγαν στὴ Ροδιά, προσποιήθηκαν ὅτι ἐξετάζουν τὰ χωράφια, καὶ ἐπέστρεψαν στὴ Βοστίτσα γιὰ νὰ συνεχίσουν τὶς συνεδριάσεις. Ἄς διαχωρίσουμε ἐπιτέλους τὴ μυθολογία ἀπὸ τὴν ἱστορία.

Ὁ ἰδανικότερος χῶρος –κατὰ τὴν ταπεινὴ μας ἄποψη– γιὰ νὰ γίνει μιὰ συνέλευση, θὰ ἦταν ἓνα σπίτι, πόσο μᾶλλον ἓνα μεγάλο ἀρχοντικό, γνωστὸ στοὺς συνέδρους. Ἐκεῖ θὰ ἦταν εὐκολότερο νὰ διεξαχθοῦν τέτοιες ἐπικίνδυνες συζητήσεις. Ἐκεῖ οἱ συνέδροι θὰ ἔνοιωθαν ἀσφαλεῖς, θὰ μπορούσαν ἀκόμη νὰ τύχουν μιᾶς περιποίησης καὶ κάποιοι νὰ διανυκτερεύσουν στοὺς χώρους του. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἦταν χειμῶνας καὶ οἱ συζητήσεις αὐτές, ἐκτὸς ἀπὸ ἔνταση, εἶχαν καὶ διάρκεια. Θὰ ἦταν ἄβολο νὰ γίνονται μέσα σὲ μιὰ ἐκκλησία, πού εἶναι σίγουρο ὅτι δὲν θὰ εἶχε θέρμανση. Καὶ ποῦ θὰ κάθονταν; Ὡς γνωστὸν οἱ παλιὲς ἐκκλησίες μόνο λίγα φτωχὰ στασίδια εἶχαν. Δὲν εἶναι τυχαῖο ἐπομένως πού ὁ **Τάκης Κανδηλώρος** τοποθετεῖ τὸ γεγονός «*ἐν τῇ ἐν Αἰγίῳ αἰθούσῃ τοῦ Ἀνδρέου Λόντου, ἐπὶ ἀνακλίντρων καὶ σοφάδων τουρκικῶν*»^{xii}.

* * * *

Ἡ σημερινὴ εἰκόνα τοῦ Αἰγίου ἀπέχει ἀπὸ αὐτὴν πού εἶχε προεπαναστατικά. Ἡ δημιουργία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους βρῆκε τὴ Βοστίτσα γεμάτη ἐρείπια καὶ χαλάσματα. Σὲ αὐτὸ συνετέλεσαν τόσο οἱ τεράστιες καταστροφές κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Ἐπανάστασης, ὅσο καὶ ἡ ἐπακόλουθη ἐξαθλίωση τοῦ πληθυσμοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ φράση πού ἐκστόμιζε ὁ δήμαρχος Αἰγίου Μελετόπουλος, ὅταν τὸν ξύπνησαν ἄρον-ἄρον γιὰ μιὰ πυρκαϊὰ πού ξέσπασε στὴ συνοικία τοῦ Ταξιάρχη: «*Καὶ εἶναι ἀνάγκη, βρὲ παιδί μου, νὰ χτυπᾶνε οἱ καμπάνες; Δὲν ἀφήνουν καλύτερα νὰ καεῖ ὄλη ἢ Βοστίτσα μὲ τὰ χάλια πού ἔχει!*»^{xiii}. Ἡ κατοπινὴ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλης γινόταν μὲ γνώμονα τὴν ἐξάλειψη τῶν ἐνθυμημάτων τῆς Τουρκοκρατίας. Μεγάλες ὥστόσο ἦσαν οἱ ζημιές πού προκλήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀλλεπάλληλους καὶ σφοδροὺς σεισμούς, ἰδίως τῶν ἐτῶν 1861 καὶ 1888. Ὅποτε εἶναι κάπως παρακινδυνευμένο, μὲ βάση τὴ σημερινὴ εἰκόνα τῆς πόλης καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς, νὰ προσπαθοῦμε νὰ κατανοήσουμε τὰ ὅρια τῶν συνοικιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γύρω χωριῶν. Πόσο μᾶλλον ὅταν κάποιες παλιὲς συνοικίες τῆς δὲν ὑπάρχουν καθόλου.

Πολύτιμος, μοναδικὸς καὶ ἀδιάψευστος μάρτυρας γιὰ τὴν ὄψη τῆς Βοστίτσας κατὰ τὰ προεπαναστατικά χρόνια εἶναι ἓνας **χάρτης ἀπὸ τὸ Βενετικὸ Κτηματολόγιο τῆς Βοστίτσας**^{xiv} (ἔτος **1700**). Ὁ ἐγχρωμος αὐτὸς χάρτης (EIKONA 1) καταγράφει σχολαστικὰ καθετὶ πού ὑπάρχει στὴν πόλη: σπίτια, ἐκκλησίες, τζαμί, γέφυρες, δρόμους, κήπους κ.τ.λ., ἔχει δὲ καὶ κλίμακα. Ἄν ἐξετάσουμε πολὺ προσεκτικὰ τὸν χάρτη (ἀντιπαραβάλλοντάς τον μὲ ἓναν σύγχρονο), θὰ διακρίνουμε κάποιους ἀπὸ τοὺς δρόμους στὴ θέση περίπου ὅπου εἶναι μέχρι σήμερα, ὅπως τὴν ὁδὸ Ἐρμοῦ, τὴν Ν. Σολιώτη, ἓνα τμήμα τῆς Ὁμαγυρίου Διὸς καὶ τῆς Ἁγίου Ἀνδρέου.

Οἱ **ναοὶ τῆς Βοστίτσας** πού ἀποτελοῦσαν ὁμώνυμες συνοικίες, ὅπως καταγράφονται στὸ βενετικὸ κτηματολόγιο, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

- 1) Φανερωμένης (ὅπου καὶ σήμερα),
- 2) Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ (Ταξιαρχῶν, ὅπου καὶ σήμερα),
- 3) Παναγίας τῶν Ξένων (σημερινὰ Εἰσόδια),
- 4) Ἁγίου Ἀθανασίου (ἀνατολικά τῶν Εἰσοδίων, περίπου ἐκεῖ πού σήμερα

βρίσκεται τὸ ὁμώνυμο ἐκκλησάκι τοῦ Ἀσύλου Ἀνιάτων, βορειοδυτικῶς τοῦ Παλαιοῦ Νοσοκομείου),

5) Ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Ὅλες οἱ ἐνοριακὲς ἐκκλησίαι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν χάρτη, εἶναι περιμανθρωμέναι. Δὲν εἶναι λίγαι καὶ οἱ μὴ ἐνοριακοὶ ναοὶ ποὺ ἀπεικονίζονται στὸν χάρτη καὶ ποὺ σήμερα δὲν ὑπάρχουν (Ἅγιος Βασίλειος, Ἅγιος Δημήτριος, Ἁγία Σωτήρα) ἢ ποὺ ὑπάρχουν σὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς θέσεις, ὅπως οἱ δύο ναοὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. **Ἄρα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ναοὺς ποὺ καταστρέφονταν, στὴν πορεία δὲν ἀνακατασκευάζονταν (!)** Ὑπάρχουν ἀκόμη δύο ναοὶ ἀφιερωμένοι στὴν Ἁγία Τριάδα (ὁ ἓνας στὴ σημερινὴ θέση) καὶ ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας (ὅπου καὶ σήμερα), ὁ ὁποῖος δὲν ἦταν τότε ἐνοριακός.

Ἄς ἐπιστρέψουμε ὅμως στὸ ζητούμενο. Ποῦ βρισκόταν ἄραγε ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἢ «**San Zorzi**», ὅπως ἀναγράφεται; Στὸν ἐν λόγῳ χάρτη ἢ ἐνορία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἀνατολικά τῆς ἐνορίας τῶν Ἀρχαγγέλων. Ἄρα, μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα, κάπου μεταξὺ τῶν Ταξιαρχῶν καὶ τῆς ὁδοῦ Κανελλοπούλου. Σὲ καμμία ὅμως περίπτωση δὲν βρίσκεται στὴν Τέμενη, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἀνατολικότερα καὶ δὲν περιλαμβάνεται καθόλου στὸν χάρτη. Οἱ ἀποστάσεις ἐξάλλου μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Ἀρχαγγέλου (Ταξιαρχῶν) καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι παρόμοιαι μὲ αὐτὲς τοῦ Ἀρχαγγέλου μὲ τὴν Παναγία τῶν Ξένων (Εἰσόδια). Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι μέσα ἀπὸ τὴ συνοικία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου διερχόταν ὁ ποταμὸς Σελινοῦντας, ὁ ὁποῖος χυνόταν στὴν Ἄλυκη.

Σήμερα ἡ πόλη τοῦ Αἰγίου ἔχει ἐπεκταθεῖ πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ πῶς κοντινὰ χωριά νὰ φαντάζουν ἐνωμένα μὲ αὐτήν. Τότε, γύρω ἀπὸ τὴ μικρὴ Βοστίτσα βασίλευε ἡ ἐρημιά. Ἡ συνοικία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου βρισκόταν στὴν βορειοανατολικὴ ἐσχατιὰ τῆς πόλης κι ἴσως ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ «*περὶ τὸ Αἶγιον*» τοῦ Παπαρρηγόπουλου, ἂν δεχθοῦμε ὅτι ἔγινε κάτι ἐκεῖ.

Ὅλα τὰ παραπάνω εἶναι ἀδιάσειστα στοιχεῖα ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι στὴν τότε Βοστίτσα ὑπῆρχε συνοικία μὲ ναὸ ἀφιερωμένο στὸν Ἅγιο Γεώργιο. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος **δὲν ἦταν ναὸς «φάντασμα»**, ὅπως κάποιοι ἐπιμένουν νὰ διαδίδουν, διότι ὑπάρχει κατάλογος μὲ 120 ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν (οἰκογενειάρχων) μελῶν τῆς συνοικίας. Ἡ ἐνορία αὐτὴ, μὲ βάση πάντα τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ βενετικὸ κτηματολόγιο, ἦταν ἡ δευτέρη σὲ μέγεθος, μὲ πρώτη αὐτὴν τῆς Φανερωμένης.

Ἀλλὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπιβεβαιώνουν καὶ οἱ περιηγητές. Ὁ Γάλλος **Φρανσουὰ Πουκεβίλ** (1770-1838)^{xv}, τὸ **1815**, γράφει ὅτι σὲ ἀπόσταση λίγων βημάτων ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἡ Μητρόπολη τῆς Παναγίας, προστάτιδος τῶν κατοίκων τοῦ Αἰγίου, ποὺ διαδέχθηκε τὸν ναὸ τῆς Ἀχαιᾶς ἼΗρας. Ἡ «Μητρόπολη τοῦ Αἰγίου», ποὺ ἔχει χτιστεῖ πάνω στὸν ἀρχαῖο ναὸ τῆς ἼΗρας, εἶναι τὰ Εἰσόδια, στὸ ἴδιο μέρος μέχρι σήμερα.

Ἔχουμε ὅμως καὶ μία ἀναφορὰ μετεπαναστατικὴ. Ἡ **Γαλλικὴ Ἐπιστημονικὴ Ἀποστολή^{xvi}**, γύρω στὸ **1837**, εἶδε ἐντοιχισμένα στὴν πρόσοψη τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ποὺ βρισκόταν κοντὰ σ' ἓναν ὠραῖο φοίνικα, στὸ Αἶγιο, **μεσαιωνικὰ καὶ ἀρχαῖα γλυπτά**. Τὰ γλυπτά αὐτά, ποὺ διασώζονται σχεδιασμένα στὸ ἐπίμετρο τῆς σχετικῆς ἐκδόσεως, ἀναπαριστοῦν τὸ καθένα μία μάχη μεταξὺ κενταύρου καὶ λιονταριοῦ (EIKONEΣ 2 & 3: «*Fragment en marbre du moyen âge encastré dans la façade de la chapelle Saint George à Vostütza*» καὶ «*Fragment antique en marbre encastré dans la même chapelle*»). Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι περιγραφὲς αὐτῶν τῶν γλυπτῶν ἔχουμε καὶ ἀπὸ τὸν Πουκεβίλ. Ὁ φοίνικας (χουρμαδιά), ὅπως θυμᾶται ὁ Σταυρόπουλος, ὀρθωνόταν καὶ μετὰ, ἐπὶ πολλὰ χρόνια, στὸν περίβολο τοῦ Παλαιοῦ Νοσοκομείου. Τὸ σημεῖο μάλιστα ὀνομαζόταν «Κουρμάς» (δηλ. χουρμάς). Ὑπάρχει δὲ καὶ φωτογραφία τοῦ ἔτους 1903 ποὺ τὸν ἀπεικονίζει (EIKONA 4^{xvii}).

Μὲ γνώμονα λοιπὸν τὸ βενετικὸ χάρτη, καὶ τὶς ἄλλες περιγραφές, **ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἦταν κάπου στὸν περίβολο τοῦ Παλαιοῦ Νοσοκομείου** (νῦν Πολιτιστικὸ Κέντρο EIKONA 5), πολὺ κοντὰ στὴν ἄλλη ἐνορία τῆς πόλης, στὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑφίσταται μέχρι καὶ σήμερα μέσα στὸν περίβολο τοῦ

Ἀσύλου Ἀνιάτων καὶ προφανῶς ἔχει ἀνεγερθεῖ κοντὰ στὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ.

Μία ἀκόμη πληροφορία, μέσῳ τῆς ὁποίας τεκμηριώνεται ἡ θέση τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διασώζει ὁ Ἀρίστος Σταυρόπουλος. Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Παλαιοῦ Νοσοκομείου (γύρω στὰ 1892) βρέθηκαν θεμέλια καὶ ἐρείπια τεραστίων τοίχων, τὰ ὁποῖα προφανῶς ἀνήκαν στὴν ἄλλοτε **Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου**, τὴν ὁποία ὁ γνωστὸς βυζαντινολόγος **Γεώργιος Σωτηρίου** (1880-1965) χρονολογοῦσε στὸν 10^ο μὲ 12^ο αἰῶνα^{xviii}. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος τῆς Βοστίτσας, μὲ τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, «ἐξαφανίζεται» μετὰ τὸ 1838. Φαίνεται ὅτι γιὰ κάποιους λόγους ἐγκαταλείφθηκε, οὐδέποτε ἀναστηλώθηκε, ἐνῶ οἱ μεγάλοι σεισμοὶ τῶν ἐτῶν 1861 καὶ 1888, καθὼς καὶ ἡ ἀνέγερση τοῦ Παλαιοῦ Νοσοκομείου, στὸν ἴδιο χῶρο, συνέβαλαν στὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφάνιση κάθε ἱχνους. Στὸ ἴδιο περίπου μέρος βρισκόταν καὶ τὸ Κοιμητήριον τῆς Βοστίτσας μὲ τὸ ἐκκλησάκι τῶν **Ἁγίων Πάντων**, ἄγνωστο ἀπὸ πότε (στὸ Κτηματολόγιο δὲν ἀναφέρεται), ἀλλὰ πάντως μέχρι τὸ 1895-98, ὅποτε καὶ μεταφέρθηκε στὴν τοποθεσίᾳ πού εἶναι τώρα.

Τὸ ζήτημα τῶν Ἀϊ-Γιώργηδων ἔχει κουράσει ὑπερβολικά. Γιατί νὰ μὴν ἦταν ὁ παραπάνω ὁ Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Παπαρρηγόπουλου; Ἐπειδὴ δὲν σώζεται; Οἱ δύο Ἀϊ-Γιώργηδες τῆς Τέμενης ἔχουν ἀπὸ μόνοι τους σημαντικὴ θρησκευτικὴ, ἱστορικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀξία. Ποίος μπορεῖ νὰ μὴ θαυμάσει τὸν ἐξαιρετικὸ νεοκλασσικὸ διάκοσμο τοῦ νεώτερου Ἀϊ-Γιώργη, μὲ τὶς ὠραῖες ναζαρηνὲς εἰκόνες, ἢ τὸ πανέμορφο τέμπλο τοῦ παλαιοῦ; Τὸ νὰ προσπαθοῦμε ὅμως νὰ συνδέσουμε τὸν παλαιὸ μὲ τὴ Συνέλευση, ὕστερα ἀπὸ 196 χρόνια, εἶναι πράξι παρακινδυνευμένη· συγχωρητέα μὲν γιὰ τοὺς ἀδαεῖς, ἀδικαιολόγητη δὲ γιὰ τοὺς γνωρίζοντες τοπικὴ ἱστορία.

Κατὰ τὴν γνώμη μας, ἔχει μηδαμινὴ σημασίᾳ τὸ πού ἔγινε ἡ Συνέλευση τῆς Βοστίτσας. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι, ἂν ὄχι ὅλες, τουλάχιστον κάποιες ἀπὸ τὶς συνεδριάσεις πραγματοποιήθηκαν στὸ σπίτι τοῦ Ἀνδρέου Λόντου, ὅπως πρῶτος ἀπ' ὅλους (1839) γράφει ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, ὁ ὁποῖος ἦταν παρὼν. Ἡ ἐκδοχὴ Δεσποτόπουλου μολονότι φαίνεται πειστικὴ –ιδίως μέσα ἀπὸ τὰ ἐγγραφα πού τὴν πλαισιώνουν– προσωπικὰ δὲν μᾶς πείθει ἀπόλυτα, ἀλλὰ δὲν παύει νὰ εἶναι πειστικότερη καὶ πιὸ τεκμηριωμένη σὲ σχέση μὲ τὰ πρόσφατα σενάρια.

Αἴγιον 28/1/2017
Μάριος Χριστόπουλος
Φιλολόγος

Ἀκολουθοῦν παραπομπές καὶ εἰκόνες

ⁱ Παπαρρηγόπουλος Κ.: «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», σελ. 722, τ. 5. β' ἐκδοσις.

ⁱⁱ Mendelssohn B. K.: «Geschichte Griechenlands», σελ. 186-187, Leipzig 1870.

ⁱⁱⁱ Μυρτίλος Στ. «Λόγος Ἐπιτάφιος», σελ. 8.

^{iv} «ΚΟΡΥΜΒΗ», φύλλο 31ης Μαρτίου 1876, σελ. 1. (Τὸ δημοσιεύουμε πρώτη φορά).

^v Ξινόπουλος Π.: «Τὸ Αἴγιον διὰ μέσου τῶν αἰώνων», σελ. 94.

---

^{vi} Ξινόπουλος Π. : «*Ἀνδρέας Λόντος*», σελ. 29.

^{vii} Σταυρόπουλος Α.: «*Ἱστορία τῆς πόλεως Αἰγίου*», σελ 350-351. Βλέπε καὶ Δεσποτόπουλος Ἀλέξανδρος: «*Ἡ ἐν Αἰγίῳ Μυστικὴ Συνέλευσις τοῦ 1821 περὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Παλ. Πατρῶν Γερμανὸν καὶ πληροφοροῖα ἀφορῶσαι εἰς τὴν οἰκογένειαν Παναγ. Δεσποτοπούλου*», σελ. 19-23, ἐν Αἰγίῳ 1892.

^{viii} Φιλήμων Ι. : «*Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας*», σελ. 355, ἐν Ναυπλῖα 1834.

^{ix} α) Σύμφωνα μὲ τὸν **Φραντζῆ** στὴ Συνέλευση συμμετεῖχαν οἱ ἐξῆς: Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας), Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, Χριστιανουπόλεως Γερμανός, Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, Κερνίκης Προκόπιος, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Σωτήριος Χαραλάμης, Νικόλαος Λόντος (Πατρινός πρόκριτος), Ἰωάννης Παπαδόπουλος (Μουρτογιάννης), Ἀνδρέας Λόντος (συμπεραίνεται, ἀφοῦ γράφει ὅτι ἡ Συνέλευση φιλοξενήθηκε στὴν οἰκία του). β) Σύμφωνα μὲ τὸν **Φιλήμονα**: Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας), Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, Χριστιανουπόλεως Γερμανός, Κερνίκης Προκόπιος, Ἀσημάκης Ζαΐμης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Σωτήριος Χαραλάμης, Ἀσημάκης Φωτήλας, Ἀνδρέας Λόντος, Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος, Χαράλαμπος Περρούκας, Σπυρίδων Χαραλάμης καὶ λοιποὶ. (;). γ) Σύμφωνα μὲ τὸν **Ἀνδρέα Χριστοδ. Χαραλάμης** καὶ τὴν προαναφερθεῖσα ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Παναγ. Δεσποτόπουλο (1888) οἱ σύνεδροι ἦσαν διπλάσιοι καὶ οἱ Αἰγιῶτες πρόκριτοι σὲ ἀπαρτία (!): Π. Π. Γερμανός, Θεόφιλος Βλαχοπαπαδόπουλος (ἀρχιδιάκονος), Γερμανός Χριστιανουπόλεως, Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, Κερνίκης Προκόπιος, Ἡγούμενοι Μ. Σπηλαίου, Ἀγίας Λαύρας, Ταξιαρχῶν, Ἀσημάκης Ζαΐμης, Ἀνδρέας Ζαΐμης, Σωτήριος Χαραλάμης, Ἀσημάκης Φωτήλας, Σωτήριος Θεοχαρόπουλος, Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, Ἀνδρέας Λόντος, Ἀγγελῆς Μελετόπουλος, Λέων Μεσσηνέζης, Κων/νος Ἰωάννου, Μιχαῆλ Θεοδώρου, Σπυρίδων Χαραλάμης, Ἀλέξ. Ἰγγλέσης, Γ. Εὐσταθίου, Παν. Δεσποτόπουλος.

^x Σταυρόπουλος Α. : «*Πορτρέτα Ἡρώων*», σελ. 15 καὶ 86, 1930.

^{xi} Φραντζῆς Ἀ.: «*Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος*», τ.1, σελ. 96-97.

^{xii} Κανδηλῶρος Τ. «*Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία*», σελ. 414.

^{xiii} «*Νεολόγος*» Πατρῶν, φύλλο 21ης/6/1935.

^{xiv} Ντόκος Κ.: «*Τὸ Βενετικὸ Κτηματολόγιον τῆς Βοστίτσας*», πίνακας 16. Βλέπε καὶ Ντόκος Κ. & Αθανασοπούλου Ἰωάννα: «*Ἡ πόλις τῆς Βοστίτσας καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς κατὰ τὴν περίοδο τῆς β' βενετοκρατίας 1685-1715*», σελ. 15-17, Ἐταιρεία Ἐπιστήμης καὶ Πολιτισμοῦ Αἰγιαλείας, Αἴγιο-Ἀθήνα 2007.

^{xv} Σταυρόπουλος, ὅ.π. σελ. 318

^{xvi} «*Expedition scientifique de Morée : Section des science physiques*», τ. 3, σελ. 43, Paris 1838.

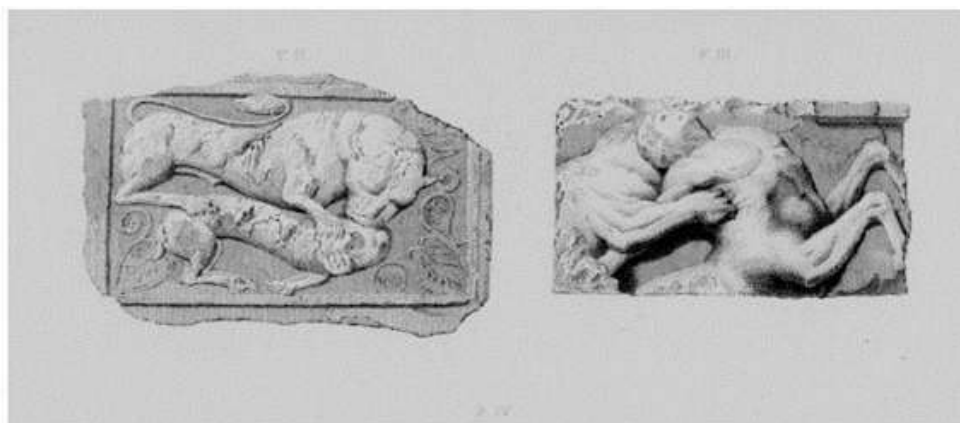
^{xvii} Παναγόπουλος Γ. & Κρητικὸς Σπ. : «*Αἴγιο, μνημεῖα & τέχνη*», σελ. 83.

^{xviii} Παναγόπουλος & Κρητικὸς, ὅ.π. καὶ ὅπου παραπέμπει.

EIKONES

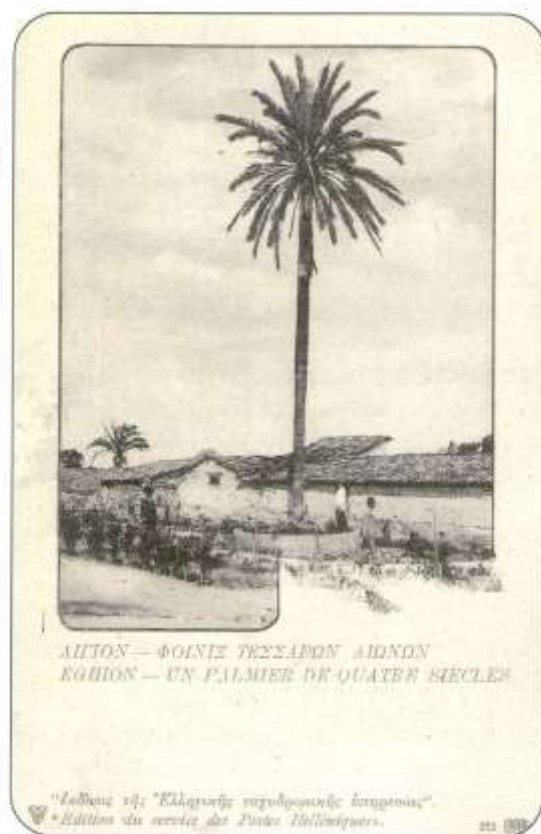
ΕΙΚΟΝΑ 1: ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΒΟΣΤΙΤΣΑΣ ΤΟΥ 1700.
(Τò σημείο πò ò βρισκόταν ó Άγιος Γεώργιος εἶναι κυκλωμένο)

*Fig. II. — Fragment en marbre du moyen âge encastré dans la façade de la chapelle Saint-George à Vostitza.
Fig. III. — Fragment antique en marbre encastré dans la même chapelle.*

ΕΙΚΟΝΑ 2 & 3: ΜΑΡΜΑΡΙΝΑ ΓΛΥΠΤΑ ΕΝΤΟΙΧΙΣΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΟΨΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΗ ΒΟΣΤΙΤΣΑ (ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟ)

ΕΙΚΟΝΑ 5: Ο ΦΟΙΝΙΚΑΣ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΒΟΛΟ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΥ (ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΥΡΜΑΣ).

ΕΙΚΟΝΑ 6: ΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΑΙΓΙΟΥ, ΝΥΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ